

Hamit KABA

**Politika amerikane dhe ligjshmëria e ndërhyrjes së NATO-s
në Kosovë
Sfondi historik**

Kosova ishte hallka e fundit e zinxhirit të shpërbërjes së përgjakshme të Jugosllavisë, pas ndarjes prej saj të Sllovenisë e Kroacisë dhe banjave të gjakut në Bosnjë-Hercegovinë. Në krizën e Kosovës u përfshinë tri palë: forcat politike e ushtarake të Serbisë, shqiptarët e Kosovës dhe bota perëndimore e përfaqësuar nga NATO, “gjenerator” i së cilës ishin SHBA.

Regjimi i Millosheviqit u përpoq të ruante gjendjen ekzistuese në Kosovë, të arritur në vitin 1989 pas anulimit të autonomisë së saj dhe shpalljes së “Serbisë unike”. Mbi Kosovën, pas kësaj, u ndërmorën masa të rënda shtypjeje përmes ushtrimit të dhunës së policisë serbe, vrasjeve e presioneve. Heqjen e autonomisë së Kosovës në vitin 1989 dhe masat represive kundër saj, Millosheviqi u mundua që t’i justifikonte me “të drejtën e ushtrimit të sovranitetit” mbi këtë “pjesë të territorit jugosllav”, të njohur zyrtarisht nga Konferenca e Londrës e vitit 1913. Ndërsa, në Serbi festohej heqja e autonomisë, në Kosovë vriteshin shqiptarë dhe vendosej gjendja e jashtëzakonshme.

Pala e dytë, dhe më e rëndësishmja në konflikt me forcat serbe, ishin shqiptarët e Kosovës, të cilët kërkonin pavarësinë, pra shkëputjen nga Republika Federale e Jugosllavisë (RFJ). Për arritjen e saj ishte përdorur fillimisht strategjia e rezistencës pasive nën udhëheqjen e Ibrahim Rugovës, gjatë së cilës u krijua Lidhja Demokratike e Kosovës

dhe parti të tjera politike jo vetëm në Kosovë, por edhe në Maqedoni, Mali të Zi e në Preshevë. Më tej u shpall Deklarata Kushtetuese për barazinë e Kosovës me njësitë e tjera federative apo konfederative jugosllave, Kushtetuta e Kaçanikut më 7 shtator 1990, si dhe krijimi i qeverisë në muajin tetor 1991. Periudha e viteve 1990-1997 njihet si periudha e ndërtimit të institucioneve të pavarura në Kosovë, por të panjohura nga komuniteti ndërkombëtar¹. Politika e Kosovës në këtë periudhë sipas Tim Judah udhëhiqej nga disa gjykime, *së pari*, të qëndronin mënjanë dhe të shmangnin dhënien e një shansi për serbët, që të kryenin spastrimin etnik të krahinës. *Së dyti*, për të mbajtur - ose më mirë për të vendosur Kosovën në një agjendë ndërkombëtare, dhe *së treti*, të arrihej të pranohej një legjitimitet i sigurt për “Republikën e Kosovës”. *(Kosovar politics in this period were given by several considerations. The first was staying alive and avoiding giving the Serbs a chance to ethnically cleanse the province. The second was to keep or rather to put-Kosovo on the international agenda and the third was to built a certain legitimacy for the “Republic of Kosovo”).*²

Me daljen e parë publike të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës [UÇK], më 28 nëntor 1997,³ filloi një fazë e re për Kosovën: ndërkombëtarizimi i saj dhe ndarja përfundimtare me Serbinë. Me UÇK-në filloi faza e rezistencë së armatosur dhe e konfrontimit të madh të shqiptarëve me regjimin e Millosheviqit. Strategjia e UÇK-së, e cila tashmë kishte mbështetjen e popullit të Kosovës, ishte që të

¹ Sabit Syla, *Arsimi shqip në Mitrovicë 1990-1999 (Mësimdhënës dhe luftëtarë të lirisë)*, Prishtinë: Libri Shkollor, 2013, f. 176.

² Tim Judah, *Kosovo, War and Revenge*, s econd edition, U.S.:Yale University Press, 2002, p. 74.

³ Sabit Syla, *Beteja e Klysyres (26 nëntor 1997)*, Fjalori Enciklopedik i Kosovës, I, A-K, Prishtinë: Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 2008, f. 177.

siguronte edhe mbështetjen ndërkombëtare, veçanërisht atë të Perëndimit dhe SHBA-së, detyrë kjo jo e lehtë për kohën. Gjatë kësaj periudhe Kosova u fut në rrugën pa kthim drejt lirisë dhe pavarësisë së saj, por sigurisht me koston e lartë të bijve të saj më të mirë, me jetën e ushtarëve dhe komandantëve të UÇK-së dhe të popullit shqiptar, i cili iu nënshtrua masave të ashpra të spastrimit etnik, vrasjeve, djegieve e përdhunimeve, duke arritur përmasa të tilla që zgjuan interesin e opinionit ndërkombëtar, dhe sidomos të Perëndimit e SHBA. Kosova u shndërrua në një problem mbarëkombëtar dhe u vu, si asnjëherë tjetër në historinë kombëtare të shqiptarëve, në fokusin e vëmendjes botërore.

Në luftën e Kosovës u përfshi edhe bota perëndimore, e veçanërisht SHBA, të cilat investuan për çështjen shqiptare, ndoshta më shumë se çdo herë tjetër në historinë e tyre, duke qenë në një masë të rëndësishme përcaktues në rrugën e vështirë të zgjidhjes së çështjes së Kosovës dhe të sigurisë në Ballkan. Sigurisht, përqasja e botës perëndimore dhe e SHBA-së ndaj çështjes shqiptare dhe zgjidhjes së saj pati evolucionin e vet të përcaktuar nga zhvillimet brenda dhe jashtë Kosovës. Për vendet anëtare të NATO-s dhe të Grupit të Kontaktit, çështja e Kosovës në fillimin e krizës ishte një problem që duhej zgjidhur me mjete diplomatike, pa përdorur forcën, me qëllim që Kosovës t'i rikthehej autonomia e anuluar nga Millosheviqi. Duhet të kujtojmë se politika amerikane në këtë fazë ishte ndërtuar mbi supozimin se agjenda e UÇK-së për pavarësi kombëtare ishte e papranueshme, ndërsa shtypja serbe disproporcionale. Si rrjedhojë, vazhdohej të mbështetej alternativa e rikthimit të autonomisë së Kosovës, ndërsa UÇK konsiderohej një forcë e dhunshme. Në Beograd, gjatë një konference shtypi, Robert Gelbard-përfaqësuesi

special amerikan i presidentit dhe i Sekretarit të Shtetit për zbatimin e Marrëveshjes së Paqes të Dejtonit e quajti UÇK-në organizatë “terroriste”, ndërkohë që SHBA-të nuk e kishin cilësuar zyrtarisht atë me këtë emërtim. Departamenti Amerikan i Shtetit u zu në befasi nga komentet e Gelbard.⁴ “Ne, shkruan, ish-sekretarja amerikane e shtetit, Madelene Albright, në kujtimet e veta, dënuam dhunën e secilës palë”.⁵

Politika amerikane do të ndryshonte pas 5 marsit të vitit 1998, menjëherë pas betejës dhe masakrës së policisë serbe mbi familjen Jashari dhe vrasjes në Drenicë të 58 njerëzve të pafajshëm. Madelene Albright pas kësaj ngjarje emëroi Richard Holdbrooke si të dërguarin e saj të posaçëm të qeverisë amerikane në Kosovë. Holdbrooke shkoi në Beograd dhe i kërkoi Millosheviqit me ngulm që të ndërpriste aktet e dhunës ndaj popullsisë civile në Kosovë, por ndeshi në refuzimin e tij. Shtimi i dhunës dhe përkeqësimi i gjendjes humanitare të popullsisë shqiptare të Kosovës e nxiti Këshillin e Sigurimit që të miratonte rezolutën 1199 për të penguar katastrofën humanitare dhe për të ndaluar menjëherë rritjen e dhunës në Kosovë.⁶ Por, as dy rezolutat e tjera të Këshilli të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara për Kosovën nuk sollën ndonjë përmirësim të situatës. Të pafrytshme ishin edhe përpjekjet e ambasadorit amerikan në OSCE [Organization for Security and Cooperation in Europe] William Walker pranë Millosheviqit për të ndaluar dhunën. Walker u shpall preson *nongrata* nga qeveria serbe e cila lëshoi një urdhër për largimin e tij nga territori

⁴ David L. Phillips, *Liberating Kosovo: Coercive Diplomacy and U.S Intervention* (Cambridge: The Massachusetts, Institute of Technology Press, 2012), p. 75.

⁵ Madeleine Albright, *Milosevic is the Problem, in A Memoir: Madam Secretary*, New York: Harper Collins, 2013, p. 388.

⁶ Wesley K. Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of the Combat*, New York: Public Affairsbooks, 2001, p. 6-7.

serb, por që u injorua prej tij. Më 30 janar 1999 NAC aprovoi urdhrin për sulmet ajrore të NATO-s kundër Serbisë, nëse udhëheqësit e këtij vendi do të vazhdonin të refuzonin negociatat me palën kosovare.⁷

Në këto rrethana, në funksion të rikthimit të autonomisë së Kosovës dhe parandalimit të spastrimit etnik, u organizua Konferenca e Rambujesë. Millosheviqi nuk mori pjesë vetë në këtë konferencë, por dërgoi një delegacion të nivelit më të ulët. Mosnjohja dhe mosfirmosja e deklaratës së Konferencës së Rambujesë nga delegacioni serb, solli reagimin e fortë të Perëndimit, dhe si rrjedhojë sulmet e ajrore të forcave të NATO-s mbi territorin e Kosovës e të Serbisë. Fushata e bombardimeve 78-ditore e NATO-s përfundoi më 9 qershor 1999, ndërsa një ditë më pas u nënshkrua deklarata ndërmjet dy palëve. Përfundimisht trupat ushtarake serbe u tërhoqën dhe në Kosovë u vendosën forcat ndërkombëtare. Rezultati final i ngjarjeve në Kosovë në vitet 1998-1999, falë kokëfortësisë së serbëve dhe metodave barbare të përdorura nga Millosheviqi, dukej se ishte diçka tjetër nga ajo që kishin projektuar fillimisht Perëndimi dhe SHBA.

A ishte e legjitimuar dhe e justifikuar ndërhyrja e NATO-s në Kosovë?

Ky problem ende edhe sot vazhdon të mbetet një çështje e debatueshme dhe e diskutueshme ndërmjet studiuesve, politikanëve dhe opinionit publik. Ata mbeten të ndarë për problemin e legjitimitetit apo paligjitimitetit të ndërhyrjes së armatosur të NATO-s në Kosovë,

⁷ Wesley K. Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of the Combat*, New York: PublicAffairsbooks, 2001, p. 8.

pavarësisht nga vendet nga të cilët ata vijnë. Shumë prej tyre i konsiderojnë bombardimet e Traktatit të Atlantikut të Veriut mbi Republikën Federale të Jugosllavisë të motivuara e të justifikuar.⁸Të tjerë e quajnë ndërhyrjen e forcave të NATO-s të pajustificuar, shkelje të së drejtës ndërkombëtare dhe dhunim të një vendi të pavarur.⁹ Debatë dhe qëndrimet e ndryshme kanë lindur nga fakti se forcat e NATO-s për herë të parë u përfshinë në një aksion të madh ushtarak kundër një vendi tjetër, pa siguruar më parë miratimin e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara.

Sigurisht do të kishte qenë më mirë që NATO të kishte siguruar më parë miratimin e Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, por kjo ishte e pamundur për shkak të sinjaleve të qarta kundërshtuese

⁸ Tim Judah, *Kosovo War and Revenge*, Second Edition, (U.S.: Yale University Press, 2002); Wesley K. Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat* (New York: Public Affairs books, 2001); Ramë Buja, *Kosovo in Yugoslav Crisis*, (Prishtina: AAB-RIINVEST, 2011); Visar Xhambazi, *The Kosovo Moment: The United States and the Post-Cold War Balkans*, Master of Arts, International Studies, Old Dominion University, May 2018, p. 37; Shaqir Vukaj, “Albania in the Balkan context”, in: *European Union-Russia: Balkan Situation*, (Moscow: Interdialect+, 2000); Sylë Ukshini, “Roli i politikës gjermane në Konferencën e Paqes në Rambuje”, *Studime historike*, nr. 1-2, (Tiranë: Qendra e Studimeve Albanologjike, 2016); Sylë Ukshini, *Kosova në politikën e jashtme të BE-së 1991-2007*, (Shkup: Logosa, 2008), etj.

⁹ David N. Gibbs, “Was Kosovo the Good War”? *Tikkun Magazine*, July 07, 2009; Daniel H. Joyner, “The Kosovo Intervention: Legal Analysis and a More Persuasive Paradigm”, *EJIL*, (2002), Vol. No.3, 597-619; Grigory B. Karasin, “Russia and the Balkan Situation”, in: *European Union-Russia: Balkan Situation*, (Moscow: Interdialect+, 2000); Nicolai P. Shmelev, “Russia and Europe on the threshold of the 21 st Century”, in: *European Union-Russia: Balkan Situation*, (Moscow: Interdialect+, 2000); Igor F. Maximytshev, “Crisis of Confidence: NATO’s Balkan adventure brought Europe to the threshold of a new Cold War”, in: *European Union-Russia: Balkan Situation*, (Moscow: Interdialect+, 2000), etj.

të dy prej anëtarëve të përhershëm të tij - Rusisë dhe Kinës, të cilat do të vendosnin veton, nëse ky version do të votohej në Këshillin e Sigurimit [KS]. Rusia dhe Kina e kundërshtuan fort metodën e ndërhyrjes së armatosur të NATO-s pa miratimin e KS, duke e quajtur veprimin e saj si shkelje të rëndë të së drejtës ndërkombëtare.

Por, përpara ndërhyrjes ajrore të NATO-s ekzistonin diferenca e lëkundje edhe brenda shteteve përbërëse të saj. Jo të gjitha vendet anëtare mendonin se rruga më e mirë ishte ndërhyrja ushtarake e forcave të saj mbi Jugosllavinë e mbetur. Vende të tilla evropiane, si Franca, Gjermania e Italia prireshin drejt rrugës diplomatike të zgjidhjes së krizës, ndërsa SHBA dhe Britania e Madhe nuk e shihnin si oportune vazhdimin e mëtejshëm të dialogut me Millosheviqin. Por, refuzimi i Millosheviqit për të firmosur deklaratën e Konferencës së Rambujesë dhe shtimi i operacioneve policore në Kosovë i afroi qëndrimet e këtyre vendeve. Opsioni i ndërhyrjes ushtarake pas kësaj kohe, u konsiderua si e vetmja mënyrë për të zgjidhur krizën dhe për të shpëtuar popullin shqiptar të Kosovës nga spastrimi etnik. Në Gjermani, partitë në koalicion [Partia Socialdemokrate dhe Partia e Gjelbër] ndonëse me profil pacifist u pajtuan me versionin e ndërhyrjes së armatosur, me qëllim që të ndalonin dhunën dhe mizoritë e forcave serbe në Kosovë. Në Francë, forcat politike prireshin më shumë për një zgjidhje diplomatike se sa ushtarake. Qëndrim ekuivalent me të Francës mbante edhe Italia, ndërsa partitë e saj politike ishin të ndara në qëndrimet e tyre. Sidoqoftë, duhet theksuar se edhe qeveria italiane jo vetë që u bashkua me aksionin e NATO-s, por mbuloi një kosto shtesë me kontributin që dha për refugjatët kosovarë në Shqipëri. Greqia e ushqyer sidomos nga mediet anti amerikane, dhe nga opinioni publik brenda vendit, e kundërshtoi fillimisht ndërhyrjen e NATO-s.

Por, qëndrimi i saj ndryshoi, duke pasur në konsideratë interesat e saj afatgjata. Greqia vendosi t'i bashkohej kauzës së përbashkët të vendeve të NATO-s.¹⁰ Ndërmjet të gjitha shteteve mbrojtja më e fortë e versionit të ndërhyrjes ushtarake në Kosovë erdhi nga Britania e Madhe. Kryeministri Toni Blair e gjykoi ndërhyrjen si një kauzë të drejtë, duke kërkuar përgjigje unike ndaj agresionit serb në Kosovë. Me këtë qëndrim u bashkuan edhe Shqipëria, Kroacia, Sllovenia e Turqia.

Padyshim qëndrimi i SHBA-së ishte më i rëndësishmi, për shkak të peshës së tyre brenda organizatës së Atlantikut të Veriut, brenda Grupit të Kontaktit, dhe në përgjithësi për shkak të forcës dhe autoritetit të tyre në arenën ndërkombëtare. Ithtarët e angazhimit amerikan në Kosovë mbronin idenë se destabiliteti i Kosovës do të ndikonte negativisht mbi stabilitetin e Ballkanit e të Evropës, e cila paraqiste interesa vitale për SHBA.¹¹ Mungesa e stabilitetit në Ballkan do të shoqërohej me krijimin e kushteve të favorshme për krimin e organizuar, terrorizmin dhe do të minonte qëllimet afatgjata të Amerikës për integrimin evropian dhe bashkëpunimin e vendeve të rajonit. Por, rrethet kritike në të dy anët e Atlantikut mendonin se, roli i Evropës në Ballkan duhej të ishte dominues në krahësim me atë të SHBA-së, dhe se vendet evropiane duhej të udhëhiqnin përpjekjet ndërkombëtare për zgjidhjen e krizës në Kosovë. Megjithë kritikën e shfaqura brenda vendit nga disa rrethe të caktuara, ato nuk mundën të ndiknin mbi politikën e jashtme të qeverisë amerikane. Sekretarja

¹⁰ Visar Xhambazi, "From Collective Defense to Collective Security: NATO Intervention in Kosovo", *Journal of Political Science & Public*, Volume 5, Issue 2, U.S.: May 2017, p. 2.

¹¹ "Kosovo and U.S. Policy: Background to Independence", CRS Report for Congress, June 2008, p.2-3.

amerikane e Shtetit, *Madeline Allbright*, u përpoq të largonte ngurrimin e vendeve perëndimore, duke sjellë në vëmendje katastrofën e ndodhur vite më parë në Bosnjë. Ajo foli për sigurimin kolektiv, si mjetin më efikas për të ndaluar përhapjen e krizave. Luftës së Kosovës i referohen shpesh edhe si “*lufta e Madelinës*”. Administrata e Klintonit nxiti në mënyrë konstante “sigurinë kolektive”, për të justifikuar ndërhyrjen në Kosovë. Presidenti *Klinton* në disa raste u është referuar parimeve uillsoniane, si e drejta e vetëvendosjes. Gjenerali *Wesley Clark*-komandanti suprem i Forcave Aleate në Evropë, në kujtimet e tij fajëson Perëndimin, sepse nuk qe në gjendje të parandalonte katastrofat e mëparshme, duke nënkuptuar sidomos ngjarjet në Bosnjë, në Ruanda etj. “*Kombet e tjera, shkruante ai, shihnin tek US rolin e lidershipit, dhe ne kishim nevojë të punonim ngushtë me ta, për të ndihmuar në ndarjen e barrës, e cila në të kundërt do të binte vetëm mbi ne*”.¹²

Shumica e shteteve mbështetën bombardimet e NATO-s mbi Serbinë. Legjitimiteti i ndërhyrjes së saj ishte logjik dhe i motivuar. Nuk mund të flitet për siguri dhe integritet të një vendi, pa respektuar të drejtat e njeriut dhe shoqërinë paqësore, siç parashikohej në Kartën e të Drejtave të Njeriut të miratuar nga Kombet e Bashkuara në vitin 1948. Aksioni i ndërhyrjes në Kosovë u mbështet dhe u justifikua mbi dy argumente bazike të lidhura me njëra-tjetrën, *tek doktrina e ndërhyrjes humanitare dhe tek zbatimi i tre rezolutave të miratuara nga Këshilli i Sigurimit për Serbinë, të cilat i kushtoheshin represionit serb në Kosovë*.¹³ Në muajt mars, shtator dhe tetor 1998, Këshilli i Sigurimit kishte miratuar 3 rezoluta të posaçme për Kosovën.

¹² Wesley K. Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat*, New York: Public Affairsbooks, 2001.

¹³ Visar Xhambazi, “Form Collective Defence.. f.2-3.

Periudha e shkuar dhe ngjarjet e përgjakshme në Ballkan e kishin bërë deri diku të qartë rolin negativ dhe fytyrën e vërtetë të Millosheviqit. Në Perëndim, para ndërmarrjes së fushatës ajrore në Serbi e Kosovë, ishin ndërgjegjësuar për rolin e Millosheviqit dhe përfshirjen e tij direkte apo indirekte në luftën me Kroacinë, dhe sidomos në përgjakjen e Bosnjë-Hercegovinës. Nuk ishin të panjohura metodat barbare të përdorura prej tij për krijimin e Serbisë së Madhe dhe ruajtjen e pushtetit personal. Ndonëse për një kohë ai u konsiderua ende si një aktor i vlefshëm në skenën ndërkombëtare, për të ekzistonin dyshime të forta si lojtar që luante “pisët” prapa skenës. “Për herë të tretë gjatë një dekade, shkruan Michael H. Armacost në parathënien e librit *“Winning Ugly-NATO-s War to save Kosovo”* të autorëve Ivo H. Daalder dhe Michael E. O’Hanlon, dhuna ishte shkaktuar nga politika nacionaliste e diktatorit jetëgjatë të Serbisë - Slobodan Millosheviqit. Ndërsa, fillimisht ai kishte mbështetur serbët surrogat lokalë në luftërat kroate e boshnjake, dhuna ndaj Kosovës ishte kontrolluar direkt prej tij dhe se përfshiheshin terriore brenda vetë Serbisë, të cilat kishin rëndësi të madhe historike, kulturore dhe fetare për të gjithë serbët.¹⁴ (*“For the third time in a decade, the violence was caused by the nationalist politics of Serbia’s long - standing dictator, Slobodan Milosevic. Whereas Milosevic had relied primarily on local Serb surrogates in the Croatian and Bosnian wars, the violence in Kosovo was directly controlled by him and involved land with in Serbia itself that was of great historical, cultural, and religious importance to all Serbs”*).

¹⁴ Ivo H. Daalder and Michael E. O’Hanlon, *Winning Ugly-NATO-s War to save Kosovo*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2000, p. vii.

Kosova e zbuloi fytyrën e vërtetë të Millosheviqit ende pa nisur sulmet e NATO-s, sepse shteti serb i drejtuar prej tij ishte i përfshirë direkt në veprimet e dhunshme në Kosovë. Vrasjet dhe spastrimet e shqiptarëve nga Kosova deri në këtë kohë u kryen nën përgjegjësinë direkte të Sllobodan Millosheviqit, dhe për këtë nuk kishte më dyshime. Trupat policore e paramilitare serbe kishin nisur fushatën e spastrimeve etnike në Kosovë përpara fillimit të operacioneve ajrore të NATO-s. Vetëm gjatë vitit 1998, (sipas *Leonard J. Cohen & John R. Lampe*) nga Kosova ishin detyruar të largoheshin rreth 200 000 shqiptarë, ndërsa numri i të shpërngulurve para fillimit të sulmeve të NATO-s [24 mars 1999] arrinte në 250-300 mijë vetë.¹⁵ Ishin vrarë me qindra luftëtarë të UÇK-s dhe ishte ushtruar dhunë e ashpër mbi popullsinë civile. Luftimet e ashpra kundër forcave serbe në Prekaz, më 5 mars 1998 dhe, si pasojë vrasjet deri në asgjësim të familjes së madhe të Jasharajve dhe masakra e Reçakut, më 15 janar 1999, bënë “xhiron e botës”. Ato dëshmuar për sjelljen barbare të forcave ushtarake serbe, dhe ushqyen idenë e pashmangshmërisë dhe të reagimit ushtarak të Perëndimit e SHBA-së.

Disa qeveri në Perëndim, e veçanërisht ajo gjermane, kishin të dhëna nga shërbimet e tyre të fshehta për planet sekrete serbe të spastrimeve etnike në Kosovë, të njohur me emrin e koduar “plani patkoi”.¹⁶ Ky plan dëshmon se spastrimi etnik në Kosovë nuk ishte një veprim i çastit, i diktuar nga ndërhyrja e NATO-s, por një aksion i paramenduar dhe i planifikuar nga shteti serb.

¹⁵ Tim Judah, *Kosovo and Revenge*, second edition, (U.S.: Yale University Press, 2002).

¹⁶ Wesley K. Clark, *Waging Modern War...*, p. 9; Sylë Ukshini, *Roli i politikës gjermane...*, f. 226-227.

Përkundër tezave që mbrojnë dhe argumentojnë bombardimet e NATO- mbi Serbinë, ka jo pak studiues që mendojnë e shkruajnë ndryshe. Në përgjithësi ata i bashkon ideja se ndërhyrja e forcave ushtarake të NATO-s në Kosovë e Serbi ishte e paligjshme, dhe se ajo përbënte shkelje të së drejtës ndërkombëtare. Nga ky grupim do të veçonim studimin e profesorit amerikan të historisë në Universitetin e Arizonës - David N. Gibbs, me titull “*A ishte Kosova një luftë e mirë?*”¹⁷Gibbs përpiket të rrëzojë tezat kryesore mbështetëse që argumentojnë ndërhyrjen e NATO-s në Kosovë, duke i quajtur ato mite të krijuara nga politika. *Së pari*, ai mbron idenë se vendet pjesëmarrëse në Konferencën e Rambujesë nuk i konsuamuan deri në fund mjetet diplomatike në dispozicion të tyre, dhe se Millosheviqi nuk ishte kundër tyre. Sipas tij, Millosheviqi ishte dakord me draftin e ofruar në atë konferencë, por nuk ishte dakord me një shtesë, që sipas tij ishte e papranueshme, dhe që u fut tinëzisht nga delegacioni i Britanisë së Madhe. Ai pretendon se ndërmjetësit perëndimorë mbështetën propozimin shtesë të delegacionit britanik, të titulluar “*Aneks Ushtarak*”, i cili, sipas tij, çoi në refuzimin përfundimtar të delegacionit serb. Thelbi i propozimit, shkruan Gibbs, kishte të bënte me vendosjen e trupave të NATO-s jo vetëm në Kosovë, por edhe në territoret e Jugosllavisë së mbetur të asaj kohe. Ky propozim i mbrapshtë dhe i papranueshëm gjykon Gibbs, hodhi në erë tërë strukturën reale apo virtuale që ishte ndërtuar deri në këtë kohë.

Kjo tezë nuk duket e besueshme dhe e mbështetur për disa arsye: *së pari*, sepse nuk gjenden dëshmi që të mbështesin versionin e pretenduar nga autori, se forcat e NATO-s kërkuar të vendoseshin në

¹⁷ David Gibbs, “Was Kosovo the Good War?...” p.1- 9.

territorin serb. Përkundrazi, as draft-marrëveshja, as marrëveshja dhe as aneksi ushtarak që u firmosën nga delegacioni i Kosovës dhe nga anëtarët e Grupit të Kontaktit [përveç Rusisë] nuk e përmbante një klauzolë të tillë. Anëtarët e Grupit të Kontaktit [SHBA, Britania e Madhe, Franca, Gjermania, Italia e Rusia] me përjashtim të Rusisë e miratuan variantin e dërgimit në Kosovë të një trupe ndërkombëtare të udhëhequr nga NATO-ja¹⁸ e cila do të garantonte zbatimin e marrëveshjes së arritur. Problemi kishte të bënte me zgjidhjen e krizës së Kosovës dhe jo me Serbinë. Së dyti, nëse do të ekzistonte një kërkesë e tillë, ajo do të kishte gjetur vend në marrëveshjen e datës 10 qershor të arritur ndërmjet NATO-s dhe qeverisë së Jugosllavisë së mbetur, por një gjë e tillë nuk gjendet.

Me Konferencën e Rambujesë, Perëndimi konsumoi mjetet politike e diplomatike për arritjen e qëllimit, të cilat nuk u pranuan nga Millosheviqi, duke i hapur rrugën të vetmit mjet që mbetej-përdorimit të forcës, që do ta detyronin Millosheviqin të pranonte zgjidhjet e rekomanduara në tryezën e bisedimeve. Por Millosheviqi, siç treguan ngjarjet, nuk e lexoi mirë mesazhin e Konferencës së Rambujesë. Ai e konsideroi atë një bluf të vendeve perëndimore e SHBA-së. Millosheviqi i përmbahej arsytimit të tij se Perëndimi thjesht po synonte të arrinte një marrëveshje në tavolinë, duke stimuluar një zgjidhje diplomatike, se sa të përdorte forcën, duke siguruar një pretekst për bombardim. Në fakt ai gaboi në llogaritë e tij, duke menduar se NATO nuk do të ndërhynte në Serbi e Kosovë pa miratimin e Këshillit të Sigurimit. “Sipas të gjitha gjasave, shkruan Wesley Clark,

¹⁸ K. Kaser, W. Petritsch, R. Pichler, *Kosovo-Kosova...*, f. 326-327, cituar nga artikulli i autorit Sylë Ukshinit, “Roli i politikës gjermane në Konferencën e Paqes në Rambuje”...*Studime historike*, nr. 1-2, 2016.

Millosheviqi nuk hyri në procesin e Rambujesë [Rambouillet] me ndonjë qëllim për të negociuar seriozisht. Përkundrazi, në të gjitha gjasat ai e pa atë si momentin perfekt që i paraqitej për të pozicionuar veten për të shpallur operacionin “patkoi” (Potkova), si fushatë embrionale të spastrimit etnik me emër të koduar.¹⁹ (*By all indications, Milosevic did not enter the Rambouillet proces with any intent to negotiate seriously. On the contrary, in all likelihood he saw it as presenting a perfectly timed opportunity to position himself to launch Operation Horseshoe (Patkova), a his incipient ethnic cleansing campaign was code-named*).

Së dyti, Gibbs mendon se shqiptarët dhe sidomos UÇK, u viktimizuan tej mase në mënyrë të qëllimshme nga Perëndimi, për të justifikuar ndërhyrjen e tyre në Kosovë. Sipas tij, UÇK ishte dhe mbeti forcë terroriste, ndërsa spastrimi etnik, arsyeton ai, “ndonëse qe më i madh tek shqiptarët e Kosovës”, përfshiu edhe popullsinë serbe të Kosovës. Shifrat e tij për numrin e serbëve të zhvendosur nga lufta janë tejet të fryra dhe të pambështetura nga burimet të tjera. Raporti i shpërnguljes së serbëve nga Kosova ishte disproporcionale krahasuar me zhvendosjen “biblike” të popullsisë shqiptare të Kosovës.

Së fundi, Gibbs mbron idenë se sulmet e NATO-s nuk sollën rezultatin e pretenduar- parandalimin e dhunës serbe dhe spastrimit etnik të popullsisë shqiptare, por të kundërtën e asaj që u pretendua. Sipas tij, fenomeni i spastrimit etnik mori përmasa më të mëdha pas sulmeve të NATO-s, ndërsa numri i viktimave u shtua. Zhvendosja e detyruar e qindra mijërave shqiptarëve etnikë nga Kosova, si rezultat i përdorimit të forcës nga Millosheviqi nuk u arrit të ndalej gjatë kohës

¹⁹ Wesley K. Clark, *Waging Modern War*..., p. 9.

që NATO bombardonte, por duhet nënvizuar se pa aksionet e saj ushtarake nuk do të ishte bërë e mundur që shumica dërmuese e refugjatëve të ktheheshin në Kosovë. Në këtë kuptim ato ishin të suksesshme dhe ia arritën qëllimit.

Ndërhyrja ushtarake e NATO-s ishte akt i motivuar, pavarësisht nga rezervat e shprehura nga disa shtete dhe disa specialistë të së drejtës ndërkombëtare. Ndërhyrja e NATO-s nuk dhunoi ligjin ndërkombëtar, pavarësisht se nuk u sigurua autorizimi i Këshillit të Sigurimit, për shkak të kundërshtimit të llogaritur të Rosisë e të Kinës. Por, duhet të përmendim nga ana tjetër se Këshilli i Sigurimit nuk ia mbylli dyert ndërhyrjes së NATO-s, sepse ai nuk e miratoi projektrezolutën e propozuar nga tre shtete anëtare të tij, e cila kërkonte ta shpallte të jashtëligjshme ndërhyrjen e NATO-s në Kosovë e Serbi. Projektrezoluta e paraqitur nga tre shtetet e mësipërme humbi me rezultatin e përgjithshëm 12 me 3.

Por shumica dërmuese e studiuesve dhe e politikanëve kanë argumentuar e mbështetur idenë e legjitimitetit të bombardimeve të NATO-s mbi Jugosllavinë e mbetur të asaj kohe. Legjitimiteti i saj u mbështet tek “ndërhyrja për arsye humanitare”, tek Karta e Kombeve të Bashkuara për Liritë dhe të Drejtat e Njeriut. Dëshmia më e mirë e ndërhyrjes së saj është shteti i sotëm i lirë e i pavarur i Kosovës, si dhe stabiliteti i krijuar në rajonin tonë. Përsiatjet teorike të disa studiuesve për mosgjatjen zbatim të kësaj teorie në vende me situata të ngjashme me atë të Kosovës, duke se janë probleme që kërkojnë studime të mëtejshme. Shpjegimi i tyre angazhon arsye gjeopolitike dhe teori të tjera, duke nënvizuar sidomos atë realiste.

A ishte spastrimi etnik dhe krimet serbe në Kosovë një motiv real për ndërhyrje?

Shumë organizata ndërkombëtare, gazetarë e studiues të huaj, dhe jo pak autorë shqiptarë, kanë botuar të dhëna të pakontestueshme për krimet e luftës dhe për spastrimin etnik të gati 1.5 milionë shqiptarëve brenda dhe jashtë Kosovës. Veçanërisht me interes janë botimet e Kombeve të Bashkuara dhe organizatave të saj si UNHCR,²⁰Kryqi i Kuq Ndërkombëtar etj., por edhe botime dokumentare, si ai i Robert Elsie për rrënjët e spastrimit etnik në Kosovë.

Ndër botimet e autorëve shqiptarë do të veçoja dy librat e Jusuf Osmanit, të botuar në vitin 2012, për krimet serbe në Kosovë në vitet 1998-1999.²¹Botimet e Osmanit në fakt janë manuale të dëmeve të luftës që iu shkaktuan Kosovës nga Serbia, për shkak të kompleksitetit të tyre dhe metodikës së kërkimit në terren, qytet më qytet e fshat më fshat. Përveç dëmeve të drejtpërdrejta, në botimet e tij përmenden të vrarët, të plagosurit e të humburit nga lufta, varrezat masive të njohur deri tani, por edhe dëmet psikologjike dhe traumat që shkaktoi represioni serb mbi popullsinë e pafajshme civile, të mbetur gjallë nga golgota e dhunës serbe. Një rëndësi të veçantë e me vlera autentike

²⁰ Joanevan Selm, *Kosovo's Refugees in the European Union*, (London: Biddles Ltd, Guild for dand King'Lynn, 2000).

²¹ Jusuf Osmani, *Krimet e Serbisë në Kosovë 1998-1999*, (Prishtinë: Agjencia Shtetërore e Arkivave të Kosovës, 2012).; J. Osmani, *Krimet e Serbisë ndaj fëmijëve në Kosovë 1998-1999*, (Prishtinë: Agjencia Shtetërore e Arkivave të Kosovës, 2012).

paraqesin 4 vëllimet me dokumente të përgatitura nga Berat Luzha, veprimtar dhe pjesëmarrës në luftën e UÇK-së.

Të dhënat për spastrimin etnik dhe krimet serbe në Kosovë mund të kenë ndryshime e pjesshme në shifra, por në të tilla raste ato janë të pranueshme. Sidoqoftë, të gjitha botimet vënë në dukje se përmasat e dëbimit të popullsisë shqiptare nga Kosova ishin aq të mëdha sa mund t'i quajmë “biblike”, duke pasur në konsideratë numrin e popullsisë së përgjithshme në vitet 1998-1999 dhe shpërnguljen masive të tyre. Disa botime të autorëve të huaj japin të dhëna me interes, sepse pasqyrojnë mirë dinamikën e dhunës serbe, lëvizjet e detyruara të popullsisë shqiptare brenda Kosovës, dhe sidomos kuadrin teorik të ndërhyrjes së NATO-s në Kosovë e në Serbi. Të tjera botime hedhin dritë mbi rolin e madh të UÇK-së në Luftën e Kosovës, martirët e rënë nga radhët e saj në luftë dhe qëndresën e vendosur në mbrojtje të Kosovës.

Në Kosovë ndodhën krime lufte të dënueshme nga ligjet ndërkombëtare dhe spastrime etnike në shkallë të gjerë, gjë që e justifikuan ndërhyrjen e NATO-s për të parandaluar këtë proces e për të rikthyer në shtëpitë e tyre qindra mijëra shqiptarë të shpërngulur me dhunë. NATO nga ana e vet, pavarësisht të ndonjë rasti aksidental, iu përmbajt me rigorozitet urdhrave për të bombarduar objektiva ushtarake e jo civile. Në planin teorik, shumë historianë dhe studiues të marrëdhënieve ndërkombëtare e konsiderojnë të motivuar fushatën ajrore të NATO-s në Kosovë e Serbi, duke u mbështetur tek “teoria humanitare”, e cila presupozon dënimin e fajtorit për fajin e kryer dhe parandalimin e tij nëse është e mundur.²² Pra agresori, në rastin konkret Serbia, u dënua për një faj të kryer dhe jo të supozuar.

²² C. S. Lewis, “The Humanitarian Theory of Punishment”, AMCAP Journal, Vol. 13, No.1, 1987, p. 147-153.

Sidoqoftë, përdorimi i forcave të NATO-s pa miratimin e Këshillit të Sigurimit përbënte një precedent deri në atë kohë. Fushata e NATO-s në Kosovë në fakt përbënte një sfidë për vetë Aleancën jo thjesht në aspektin teorik, por edhe për të dëshmuar efektivitetin e sulmeve ajrore të saj. NATO goditi objektivat ushtarake dhe jo popullsinë civile, pavarësisht nga ndonjë rast sporadik dhe “efekt anësor”. Qëllimi kryesor i operacioneve të NATO-s dhe SHBA-së ishte të shmangnin skenarin e Bosnjës, largimin e popullsisë së pafajshme dhe kthimin e saj në Kosovë. Forcat e Aleancës falë teknologjisë së lartë dhe precizonit humbën vetëm dy aeroplanë; një helikopter “Apash” që u rrëzua aksidentalisht në Shqipëri dhe 2 ushtarakë të vrarë.

Ngjarjet që ndodhën në Kosovë në vitet 1998-1999 do jenë temë me interes edhe për të ardhmen, për shkak se ajo që ndodhi në Kosovë nuk ishte një gjë e zakonshme dhe dilte nga kuadri ligjor e teorik i deriatëhershëm. Gjithashtu, derisa Kosova të pranohet në Kombet e Bashkuara e në Bashkimin Evropian, do të ketë pengesa të cilat nuk e bëjnë të lehtë procesin e njohjes dhe të integritetit të saj. Sidoqoftë, mund ta themi pa hezitim, se problemi i Kosovës është një sfidë e fituar nga shqiptarët dhe komuniteti ndërkombëtar, një “betejë” e humbur nga serbët dhe një çështje që s’kthehet më mbrapsht.
